

El Pallars Jussà és la comarca de muntanya que presenta, en molts aspectes, una situació més indefinida: territorialment participa tant de les condicions prepirinenques i mediterrànies (la Conca de Tremp), com de les pirinenques i alpines (la Vall Fosca); demogràficament, presenta una situació d'estancament, amb un alt índex d'envelliment, i no comparteix el creixement de la població de les comarques veïnes, beneficiades per un increment del turisme lligat a l'esquí i a la construcció; i des del punt de vista productiu, es debat entre unes activitats agràries diversificades (ramaderia ovina i porcina, cereals, ametllers i, recentment, la reintroducció de la vinya), i un terciari, basat més en els serveis personals que en el turisme, la gran esperança de futur.

Indicadors territorials

Superfície comarcal (km ²)	1.343,08
Nombre de municipis	14
Nombre de nuclis	147
Percentatge de superfície situada a més de 1.000 m d'altitud	44,9
Percentatge de sòl planer (pendent < 10 %) ⁽¹⁾	12,2
Percentatge de superfície inclosa al PEIN	34,4
Cim comarcal més alt (m)	Peguera (2.942)

⁽¹⁾ elaboració pròpia a partir del model digital d'elevacions de l'Institut Cartogràfic de Catalunya
Font: Institut d'Estadística de Catalunya

Territorialment, la comarca s'estructura a través de l'eix fluvial de la Noguera Pallaresa, on es localitzen els dos nuclis principals de població i d'activitat que es configuren com una àrea funcional a partir dels llocs de

El Pallars Jussà, cap a la recuperació

treball localitzats, els serveis i la mobilitat diària generada. Mentrestant, les zones rurals i muntanyoses tenen un caràcter més perifèric, tot i que amb dinàmiques diferenciades, basades en el turisme i la construcció a la Vall Fosca, i per extensió a la vall de Manyanet, o en activitats de caràcter més difús a les àrees de la Terreta i del Montsec.

Tot i que la situació demogràfica no és tan crítica com ara fa una dècada (la pèrdua de població sembla que ha tocat fons i tendeix a estabilitzar-se, fins i tot amb un lleuger creixement), un de cada tres habitants té més de 65 anys i la comarca els indicadors d'envelliment més alts de Catalunya (taxa d'envelliment, taxa de dependència...). Aquesta situació té el seu origen en el procés emigratori que s'inicia els anys seixanta i que explica la constant tendència regressiva de la població, el seu greu procés d'envelliment i d'emigració selectiva i la tendència a l'abandó de molts petits nuclis, la concentració als centres comarcals, la pèrdua de massa crítica per a la dotació de serveis més especialitzats i l'escàs dinamisme empresarial i sociocultural.

Els augments de població es produeixen en els municipis més turístics, lligats a la construcció de segones residències (la Pobla de Segur, la Torre de Cabdella o Senterada), o a la rehabilitació de cases als pobles per part d'antics o nous residents (Sant Esteve de la Sarga i Castell de Mur). Pel que fa a Tremp, al llarg del darrer quinquenni manté la població estable, amb alts i baixos anuals relacionats més amb la regularització d'empadronaments que a una altra cosa.

El fenomen de la immigració estrangera, tot i que en un pes menor respecte a d'altres comarques de muntanya (un 11,5 % de la població l'any 2007), és el responsable de l'estabilització o del creixement important en determinats municipis. Però no s'ha de menystenir la incidència que té el retorn de persones jubilades o prejubilades i, especialment, dels neorurals, sobretot perquè s'han localitzat en les àrees més despoblades, com és el cas d'algunes zones de la Terreta, contribuint a una certa revitalització, amb el manteniment i ampliació de l'escola rural o la creació de petites iniciatives artesanals.

Els processos migratoris són contrarestats, en part, per l'efecte de l'emigració dels joves amb estudis superiors que, davant la manca d'oportunitats de feina, no es planteja tornar a la comarca, amb la qual cosa s'entra en un cercle viciós: la manca de joves qualificats, juntament amb la reduïda massa crítica de població, limita les possibilitats de localització d'activitats empresarials i, en general, el dinamisme econòmic.

Amb tot, potser pel fet de ser una comarca prepirinenca, on, fins al moment, no s'ha desenvolupat el model de turisme d'esquí alpí, l'equilibri entre els sectors econòmics és més sòlid. El sector agrari té encara un pes significatiu, existeix un petit teixit industrial i, pel que fa al turisme, encara predominen les pràctiques que es poden associar amb l'adjectiu rural.

Efectivament, les activitats agrícoles i ramaderes, malgrat la reducció del nombre d'explotacions i l'envelliment dels propietaris (que fan cada vegada més difícil la seva continuïtat), encara apleguen més del 10% dels ocupats pallaresos. L'agricultura és representada pel predomini dels conreus herbacis de secà, la pervivència de prats a la vall Fosca, la minva d'interès pels cereals, que aguanten en bona part pels ajuts, i la recuperació de la plantació de vinya, vinculada a la denominació Costers del Segre i a la implantació d'una gran empresa del sector a la conca de Tremp, que ha modificat el paisatge dels sectors de Sant Miquel i de Santa Engràcia.

Indicadors demogràfics, 2007

Població comarcal	13.467
Població de la capital comarcal	6.022
Pes de la població de la capital	44,7
Percentatge de població jove (< 16 anys)	11,4
Percentatge de població gran (> 65 anys)	26,3
Població estrangera	1.543
Pes de la població estrangera	11,5
1r país d'origen	Marroc
2n país d'origen	Bulgària

Font: Institut d'Estadística de Catalunya i Departament d'Acció Social i Ciutadania

Pel que fa a la ramaderia, la presència del porcí és la més significativa, marcada per les explotacions de dimensions mitjanes, destinades bàsicament a la reproducció i concentrades sobretot a les conques de Tremp i Dellà. L'oví, un sector que havia estat força important, es troba en procés de reducció, tot i la seva importància en les economies de les zones muntanyoses més allunyades de la conca i amb un paper clau en la gestió de recursos que d'una altra manera no s'aprofitarien; un vacum predominantment de carn i localitzat al nord de la

comarca, on aproximadament la meitat dels caps s'engloben en la ramaderia ecològica o dins l'agrupació de la Indicació Geogràfica Protegida Vedella dels Pirineus; la cria de cavall, a la vall Fosca i Sarroca de Belleira, de caràcter extensiu, i la presència d'una quarantena d'apicultors a l'àrea del Montsec i de la Terreta completen aquest camp d'activitat.

L'existència d'un escorxador municipal a la Pobla de Segur, que sacrifica bestiar procedent tant de la ramaderia tradicional com ecològica, juntament amb l'oferta d'una sala d'especejament de carn ecològica d'iniciativa privada (Ecològica dels Pirineus) que comercialitza vedella i xai, o la creació de botigues virtuals de comercialització de carn de vedella ecològica de productors individuals també a la Pobla de Segur, denoten el nivell de dinamisme d'aquest subsector encara incipient.

La presència de l'activitat industrial, en canvi, és molt reduïda i no s'ha donat un procés d'industrialització que substitueixi el que es va configurar amb el desenvolupament de les centrals hidroelèctriques i la cimentera de Xerallo.

L'escassa activitat industrial també es constata en el grau d'ocupació dels polígons, com ara el de la Colomina a Tremp, que respon en bona part a les necessitats de les empreses locals, lligades sobretot a la construcció, de mercat comarcal o com a molt d'abast a les comarques veïnes. Tot i això, l'ampliació del polígon gairebé té totes les parcel·les construïdes.

Una de les singularitats del Pallars Jussà és la presència des del 1974 de l'Acadèmia General Bàsica de Suboficials de Tarn, que continua sent una de les dues empreses més grans de la comarca en nombre de treballadors. La incidència econòmica d'aquesta Acadèmia, que és un centre de

formació de l'exèrcit espanyol de terra, va més enllà de la relació comercial amb els proveïdors comarcals, ja que hi treballen gairebé cent civils contractats entre administratius i personal de neteja i de manteniment de les instal·lacions, a més de personal eventual que es contracta en casos puntuals. De fet, algunes fonts concreten el moviment econòmic d'aquesta instal·lació militar en al voltant dels divuit milions d'euros anuals. D'altra banda, la relació que manté amb la població civil s'estén a l'ús de les instal·lacions esportives per part dels escolars, concretament de la piscina coberta, l'única d'aquestes característiques que hi ha a les comarques pallareses.

L'altra gran empresa en nombre de treballadors ja no és Fecsa (que en altre temps era la "Companyia"), tot i que continua tenint un pes important en el PIB industrial comarcal: l'Hospital del Pallars, amb més de cent treballadors ocupats, depassa la seva dimensió d'equipament sanitari per convertir-se en una referència laboral. A banda de l'ampliació de serveis, que es va fent progressivament (la inclusió d'un dels quatre helicòpters medicalitzats de Catalunya, per exemple), un dels problemes habituals dels hospitals del Pirineu, i també del Pallars, és la manca de metges especialistes disposats a treballar-hi de manera fixa, fet que origina constants rotacions. L'altra dimensió de la sanitat, que adquireix un paper fonamental per a l'assistència a la població rural, és el manteniment dels consultoris locals i la visita periòdica del metge de família, amb qui manté una relació més personal del que podria tenir en un centre d'atenció primària d'una gran ciutat.

Però el sector més dinàmic és la construcció, lligat tant a l'activitat constructiva d'habitatges dins la comarca (amb 905 habitatges iniciats l'any 2006, és la comarca catalana amb l'índex de construcció més elevat: 71,6 habitatges per mil habitants),

com a les comarques veïnes (demanda de mà d'obra i de materials per a la construcció). Un indicador visual d'aquesta activitat és la presència de nombroses grues al centre de Tremp o d'agències immobiliàries i l'existència d'un mercat d'habitatges de segona mà, que fins fa poc no existia o, si més no, no era tan visible.

La construcció d'habitatges de primera residència es concentra a Tremp, la Pobla de Segur i Talarn, que per la seva proximitat a la capital, s'ha convertit en un lloc de residència molt atractiu. A Tremp també es produeixen desplaçaments interns de la gent que viu al casc antic, més degradat, cap als habitatges de nova construcció, essent ocupats els primers pels immigrants.

La segona residència de nova construcció comença a ser important a la Vall Fosca, amb la urbanització que acompanya el projecte de l'estació d'esquí de Vallfosc Interllacs, on es construeixen, en una primera fase, un centenar d'habitatges al nucli d'Espui. Senterada i la Pobleta de Bellveí, dins de la mateixa vall, i la Pobla de Segur i Salàs de Pallars, una mica més al sud, també s'han apuntat al boom, que té molt a veure amb la presència del turisme.

I és que sobre el sector turístic s'han posat les esperances de desenvolupament econòmic de la comarca, a semblança del fenomen recent que s'ha donat a les comarques veïnes. Però la manca de dominis esquiables (almenys fins a l'hivern de 2009), la indefinició d'un model turístic clar o d'un producte específic que arrossegui l'oferta, són a la base de l'escàs dinamisme d'aquest sector fins ara.

D'atractius, però, no n'hi falten. Sense fer un catàleg complet i exhaustiu, aquell que visiti la comarca del Pallars Jussà es pot enfilejar al telefèric d'Estany Gento (com fan més de 30.000 usuaris durant els tres mesos esti-

Indicadors econòmics

Producte interior brut (2006) ⁽¹⁾	
Sector primari (%)	9,5
Sector secundari (%)	12,2
Construcció (%)	20,9
Sector terciari (%)	57,4
Treballadors afiliats a la Seguretat Social (2007) ⁽²⁾	
Sector primari (%)	5,5
Sector secundari (%)	7,7
Construcció (%)	22,8
Sector terciari (%)	64,0
Atur registrat (febrer 2008) ⁽³⁾	353
Índex de construcció (2006) ⁽⁴⁾	71,6
Cabana ramadera (2007) ⁽⁵⁾	
Caps de boví	9.357
Caps de porcí	141.232
Caps d'oví	53.359
Caps de cabrum	2.553
Hotels de tres o més estrelles (2007) ⁽⁶⁾	2
Places en hotels de tres o més estrelles ⁽⁶⁾	145
Establiments de turisme rural	64
Places d'allotjament rural	495
Tecnologies de la informació i comunicació (2006) ⁽³⁾	
Llars amb ordinadors (%)	55,2
Llars amb connexió a Internet (%)	36,4
Llars amb accés a la banda ampla (%)	21,3

(1) Anuari Econòmic Comarcal 2007, Caixa de Catalunya

(2) Departament de Treball

(3) Institut d'Estadística de Catalunya

(4) Departament de Medi Ambient i Habitatge

(5) Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural

(6) Departament d'Innovació, Universitat i Empresa

vals) i accedir al Parc Nacional d'Aigües-tortes i Estany de Sant Maurici i a la seva gran àrea lacustre; pot descobrir la riquesa paleontològica d'Isona i el seu entorn, amb el Parc del Cretaci i el museu de la Conca Dellà com a centre dinamitzador; pot passejar entre les construccions defensives i específicament pels castells de frontera (Mur, Llordà,...), mostres del patrimoni arquitectònic o pot aventurar-se pel congost de Montrebei i, en definitiva, per les estribacions del Montsec.

Són, aquestes, quatre activitats prou diferenciades que es poden complementar amb

les pràctiques esportives en els embassaments de Sant Antoni i Terradets, el senderisme per camins senyalitzats, la descoberta dels voltors de la Terreta o la visita a pobles pràcticament abandonats.

L'oferta dels recursos, encara poc estructurada, es pot assimilar a la d'allotjament, que es va posant al dia a poc a poc, però que encara té un nivell mig de qualitat, fet que es fa especialment evident a la capital comarcal, on l'oferta es troba molt vinculada als visitants per motius laborals d'entre setmana. No obstant això, també hi ha oferta hotelera de més qualitat adreçada als turistes, com el complex de Cellers o els nous petits hotels i establiments de la zona de les valls Fosca i de Manyanet, on també s'hi han desplegat els allotjaments rurals, en les seves diverses modalitats. De fet, són aquests darrers els que han tingut el creixement més important, tant en nombre d'establiments com de places. A tall d'exemple, només els municipis d'Abella de la Conca, Llimiana i la Pobla de Segur no disposen d'allotjament rural, mentre que els nuclis de la vall Fosca apleguen gairebé el 35 % i el 25 % dels establiments i de les places rurals comarcals, respectivament.

El desenvolupament del sector turístic i, en definitiva de l'economia comarcal, tindrà molt a veure amb la superació de les deficiències en la xarxa de comunicacions, que constitueixen una de les grans limitacions percebudes des de la comarca. En aquest sentit, en els darrers anys s'han ultimat dues intervencions de condicionament en dues de les vies bàsiques de la comarca, però també d'accés als Pirineus: concretament, la C-13, en el tram de Tremp a la Pobla de Segur, fins ara sinuós i lent, i C-1412, des de Biscarri a Figuerola d'Orcau, inclosa la variant d'Isona, que evita el pas pel bell mig d'aquesta localitat. Resta la solució de l'accés pel coll de Comiols, que constitueix

l'autèntica prioritat comarcal en l'àmbit de les carreteres, així com la finalització de l'N-260, l'eix pirinenc, fins al Pont de Suert i des de Xerallo, on ara acaba el tram condicionat.

També dins de l'àmbit de les comunicacions, el condicionament de la línia fèrria Lleida-la Pobla de Segur ha estat de gran importància, sobretot pel seu valor simbòlic de connexió cap a l'exterior, més que pel nombre d'usuaris, tot i que és un recurs potencial de desenvolupament econòmic per a la comarca.

Un bon nivell d'infraestructures, serveis i equipaments municipals és fonamental per mantenir la gent al territori. Tot i les actuacions i esforços fets des de les administracions públiques, encara es detecten mancances en els petits i no tan petits nuclis, com ara en l'abastament d'aigua o, sobretot, les telecomunicacions. En altres casos, la prestació de determinats serveis, per la petita dimensió dels llocs i de la població atesa, s'ha basat més en afavorir l'accessibilitat a un centre que no en portar-los arreu, ja sigui a través del transport escolar, del transport a la demanda o de la teleassistència.

Al marge de la feblesa demogràfica de la població i del seu envelliment, que es converteix en un factor limitador de la competitivitat dels recursos humans i en la manca d'una massa crítica suficient per al desplegament de serveis, les altres indefinicions no han de tenir necessàriament una lectura negativa, ans al contrari, poden permetre l'establiment d'importants sinèrgies i complementaritats: com ara el mateix equilibri entre els sectors productius.

Superar el caràcter perifèric i acabar de determinar la seva vocació és el gran repte que té la comarca de cara al futur. El pri-

mer, passa per formalitzar les intervencions que manquen en el corredor que entra per Comiols i surt per Perves. Quant al segon, sembla que rau en la combinació entre un sector turístic de més pes i la permanència d'un sector agrari prou potent. Tot i la incertesa pel que fa als ajuts comunitaris, la incorporació de joves agricultors, el projecte d'extensió del regadiu a la Conca de Tremp i la concentració parcel·lària, juntament amb l'increment dels ramaders que produeixen carn ecològica, genera certes expectatives de modernització i de competitivitat de les explotacions agràries, si bé, en el cas de la ramaderia ecològica, s'ha de millorar la promoció i els circuits de comercialització. Així mateix, la definició d'un recurs principal a

l'entorn del patrimoni natural i cultural és bàsic per desenvolupar un sector turístic significatiu. En aquest context, la creació d'una estació d'esquí alpí i d'un complex turístic al nucli d'Espui, amb camp de golf inclòs, es veu com una gran oportunitat des d'alguns sectors (i tot el contrari, des d'uns altres).

En fi, les dades de la renda familiar disponible, que mesura el nivell de benestar de la població, mostren que el Pallars Jussà es troba per sobre de la mitjana catalana i ocupa la desena posició en el rànquing de les comarques. És, però, un indicador de riquesa i no necessàriament de desenvolupament i dinamisme, com seria desitjable.